

Jőjjetek

1958. október.
11. évfolyam, 10. szám.

Fohászokodás

BAJZA JÓZSEF

★
Isten, aki láttad
E roppant vihart,
S nem nyújtál ügyednek
Védelemre kart,
Allnak templomidnak
Szent oltári még?
Vagy tán a pokol le-
Döntögette rég?

Millió ajakból
Szállt fohász feléd:
Mindhiába! mintha
Meg sem értenéd.
Szivekből kihalni
Hagytad a hitet,
Bukni engedvén a
Legszentebb ügyet.

Törvényhez s hazához
Aki hű vala,
Mint az úti rabló,
Vérpadon hala.
S akinek szívében
Nem volt semmi szent,
Aki rabla, gyilkolt,
Vére, élte — ment.

Égből a szabadság
Védre nem talált,
Érte-harcoló nyert
Láncot vagy halált;
És ki ezred óta
Annyit vérezett,
Eltapodni hagyta
A hős nemzetet.

A jámbort nyomorral,
Kinnal halmozád
Éskü- s szószegőket
Megjutalmazád;
A pokol kigyóit
Itt megfészkeléd,
S gaz merény uralmát
Győzni engedéd.

★
Van-e még hatalmad
Élők- s holtakon?
Vagy sátán lón urra
A világokon?
Elfogyának tán az
Ég villámai,
Hogy oly vakmerők a
Gazság karjai?

Törvény és igazság
Tán csak ámulat,
Mellyel a halandón
A pokol mulat?
Tán nem is valóság
A Jézus tana,
Aki eljött, embert
Hogy megváltana?

Tán nincs is jövő túl
A sir éjjelén?
S álszín és hazugság
Erkölc és erény?
Van-e oly halandó
Aki még remél?
Van-e még keresztyén
Aki hitben él? —

Szánd meg, isten, embert,
Szánd meg hívedet!
Aki bízva benned
Annyit szenvedett.
Adjad újra vissza
Elvesztett hitét,
Lásson egy hatalmas
Kéz intézetét.

Dörgő mennyköveddel
Sujtsd le a gonoszt,
Aki a világon
Kint, gyötrelmet oszt;
Nyerje meg jutalmát
A szilárd erény,
Legyen népszabadság
Úr a földtekén...

Vagy ha e világnak
Eljött vége már,
S a nem-lét öröklő
Semmisége vár;
Sujts le egy csapással
Minden életet,
S alkoss új világot
S új természetet.

Istenképre embert
Ámde ne teremts,
S lelkekből belé egy
Szikrát el ne ejts:
Alkoss a világnak
Balga lényeket,
Egyszerű parancsra
Forgó gépeket.

Kiknek keble márvány,
Szíve jég legyen;
Lelke szépre tompa,
Nagyra képtelen.
Kiknek jog, szabadság
Órült gondolat,
Nem szólnak jövőkről
Tündér álmokat.

Kikben nincsen elme
Égre szárnyaló,
Lényök, mozdulatjok
Szolgához való:
Akkor jobb jövőkért
Egy szív sem zokog,
S lesznek a világon
Népek boldogok.

1849.

EDINBURGHBAN

1958 augusztus-szeptember

Atkozott egy dolog az irodalom. Olykor még a felszínes olvasót is leszoktatja, hogy a maga szemével lásson. Valahányszor Edinburghba kerülök, előbb-utóbb rádöbbenek, hogy Jósika Miklós és Arany János bujkál a szemem mögött: képzeletükkel barangolok az utcán. Egyikük se járt erre, mégis otthonos volt nekik minden zuga, könyvek segítségével szemem tapasztalatánál is jobban ismerték. Minek higgyek már most? Annak, amit ők láttak belső tekintetükkel egy gyertyavilágú szobában vagy amit én rögzíték a város földrajzi helyén? Sose tudtam eldönteni eddig. Aztán itt vannak a hazai írók, hiú szeretettel emlegetett hű és tékozló, házias és csavargó fiaik, Scott Walter vagy Stevenson, akik edinburghi látomásaikkal szintén megelőzték első látogatásomat s gyakran a szemem elé vágnak. Még Burns Róbert hagy békén leginkább. Ő annyira se szerette Edinburghot, mint Petőfi Pestet. Ő, sokkal kevésbé.

De akár a magam, akár írók vagy régi magyar utazók szemével nézem, világszép város Edinburgh. Olyan közhely ez, mint teszem Mona Lisa mosolya. S könnyebb állítani, mint meggyőzőn leírni. Könnyebb a gyönyörűségben azokkal osztozni, akik ismerik s lelkesedésünkhöz tüstént oda lobban az övék, emlékünket megtették az övékkel. De hogyan mondjam el azoknak, akik legfeljebb egy-két képről látták? Két városból áll egy mély völgyszakadék felett; nyugatra, vagyis „budai” felén, dombos-sziklás a fekvése, keletre, vagyis a „pesti” oldalon, sí-mább. A hegy szirtes sarkantyúján érintetlenül megmaradt mondjuk a visegrádi felső vár, lankásan elnyúló másik végében apátsági romokkal összetapadva, díszkert közepén áll egy kicsi versaillesi kastély. Idáig még csak követhet a hallgató. De hogyan írjam le másik felét, a síkabb pesti oldalon? Akkor épült, amikor legjobban értettek várostervezéshez s nyakig beleszerettek a római leletekbe. A tizenharmadik század végétől a múlt század elejéig. Aki látta Párisban a híres Vendôme teret, a városépítés remekét, képzeljen el belőlük hatot-hetet, sötétszürke gránitból, közepükben bánatos, buja parkokkal és sok penésszel, mohával, halványzöld foltokkal a házfalakon. Mert a gyönyörű városnak késő ősztől tavasz végéig cudar az éghajlata. Az év nagyobbik felében inkább kacérokodik a sarkvidékekkel, mint az egyenlítővel. A sötétség is akkora, mint Madách eszkimó jelenetében. Tessék, ilyenfajta város Edinburgh. Végy egy jó adag épen maradt Visegrádot, Diósgyórt, Versailles, párisi Vendôme teret, komorítsd el, keverd össze dús angol fákkal: ez benne a csábító. Tégy hozzá sok mohát a rémmesék erdejéből, csepegő ködöt a balladákából, sötétséget Madách borzalmas álmából: ez itt a riasztó.

De az Ünnepi Játékokat akkor ültetik évente a gyönyörű városceberbe, amikor legkedvesebben mosolyog. Vénasszonyok Nyarán. Szándékosan mondom, hogy beteszik a cseberbe az ünnepeket. Immár tizenkettedszer 1947 óta. Edinburgh vallási, filozófiai s irodalmi hagyományai lehatolt a fekete sziklák gyökeréig. De nem a zenei. Azt hiszem, alig akad erdélyi s magyarországi protestáns, aki ne tudná, hogy Genfnek ez a város a testvér fellegvára s egyúttal a kálvinizmus istápolója, hiszen hajdan Tokajtól a Marosig skót hittestvérek adományából születtek újjá a feldúlt fejedelmi iskolák. Amikor pedig megszállott vallásos gondolkodásuk átváltott világi gondolkodásra, Edinburgh volt a felvilágosult racionalizmus

egyik legválasztékosabb székhelye. Itt tanított a jóhumorú, szelíd Hume, egy darabig a maga kárára vendégelve humortalan és harapós filozófus barátját, Rousseaut; itt részegkedett Boswell, akiről mindig tudták, hogy lúdtolijából fakadt a legcsodálatosabb angol életrajz, az életírás utólrhetetlen remeke, de előkerülő naplói százados késéssel újabban megtették a szókimondó emlékirás nagymesterévé is; itt mosolygott a mosolytalan közgazdaságtudomány nyájas édesapja, Smith Ádám. S amikor a gondolkodás a múlt században ismét átváltott új mederbe, ezúttal a filozófiából a természettudományba, Edinburgh lett az értelem pálerozott felvilágosítása után a testi szenvedések enyhítésének egyik oltalmhelye, hegedűsök, zongoraművészek, mindennek a színe-java, aranyfedezetű nevek, a legjobb mesterek. A város nyájasan túri a három hetes zenei vigadást, jó képpel résztvesz a lakomán, de az ember feszengve folyton érzi, hogy nem olyan szenvedélyes nyencnek a vendége, mint például Salzburgban. Talán ezzel magyarázható, hogy a lakoma pompás, a fogások azonban szokványosak. Féinek az új és vad ételektől, tartózkodnak a nagyon régi konyhaművészet emlékeitől.

Zeneileg csak a kivilágított várudvarban érzi magát igazán otthon a látogató, ott érzi, hogy magától a várostól kap ajándékba muzsikát. A katonai parádén, amikor a felvonóhidról az örvingő nézők közé vonulnak a skót testőrezredek dudásai és dobosai. Minthogy a skótok éppen olyan görcsösen ragaszkodnak rohamosan átváltozó világunkban egy festőibb és mozdulatlanabb életforma emlékeihez, mint az angolok, a több száz zenész ilyenkor abban a szoknyás, kucsmás, vállkendős egyenruhában pompázik, amelyben a nevezetes skót négyszög a waterlooi csatatéren egész nap állta a sarat a francia rohamok ellen. Ma már van másfajta egyenruhájuk is, szürke hangyauniformis. Ilyen ruhában estek el a drótsövényeknél az első világháború alatt s a tankokban Hitlerrel mérközve. De a háttorzongató dudanyávogáshoz és dobpergéshez még felelevenednek a magakellető népviseleti színek, csúfondáros emlékeztetésül, hogy hajdan a férfiak káprázatos paradicsommadárnak öltözve vonultak ki egymás lemészárlására. Nincs ember, aki ellen tud állni ennek a katonazenének. Ahányszor csak hallom, Hugo Viktorra gondolok s szívből megértem, hogy noha már többszörös családapa, körülrajongott író, szenátor s akadémikus volt, a fáma szerint még mindig futott a katonabanda után, akárcsak rongyos kis hóse, Gavroche, akit halhatatlanná tett „A Nyomorultak”-ban.

Magyarok mindig vannak az edinburghi ünnepeken. Nemcsak a nézőtérén — ott mindig bőven akadnak —, hanem kiszármazott vagy otthonélő nagy művészek is. Idén azonban távollétével volt igazán jelen egy magyar énekes. Székely Mihály. A stuttgarti Operaház Mozart Szöketését mutatta be, ötletes dísz-

letezéssel. Változó jellegű egy-egy fa szimbolizálta a zenei tartalmukban cserélődő lírai és komikus, lágy és vaskos jeleneteket. A latin könnyedségű, kultúrált, csinos megjelenésű énekesekkel se volt baj, jobban mondván nem lett volna Osmin nélkül. Mert amíg él, ezt a szerepet Budapesttől Glyndebourneig nem lehet másképp elképzelni, mint azon a pince-mélységű csodahangon, amelyben ott villog Mozart dévajkodó s mégis félelmes lángelméje. Aki Székely Mihálytól hallotta Osmint, nem tudja mástól élvezni, annak ízetlen gyümölcs az ő hangja nélkül a remekmű.

A Végh vonósnégyes harmadízben játszott Edinburghban. Ritka nagy megbecsülésre vall az ismételt meghívás. Pályájukat tizenégy esztendeje követem idekint, attól a kutya kemény téltől, amikor megnyerték a genfi nemzetközi versenyt s eltökélték, hogy szerencsét próbálnak a nagyvilágban. Nyomoruságon kezdtek; az első években nem nagyon válogathattak a meghívások között. Ma már francia állampolgárok, hárman a bázeli főiskolán tanítanak, hajuk ritkul, nem nagyon, csak egy kicsit, családjuk a világhírrel együtt gyarapodik. Végh Sándor ma is a régi, perccenként robbanó telkes vulkán, aki muzeális becsű olasz hegedűjével röpdös a föld körül. Ezzel a hegedűvel állított be egyszer hozzám születésnapra, hogy — mondta csalafinta mosollyal — eljártssza „a nagyságos úr kedvenc nótáját”. Bach Chaconne-ját. Majdnem szétvetette a falakat a születésnap „nótás” ajándék. Mert arra már egyikünk se gondolt, hogy a hegedű kétszáz esztendő ugyan, de közben fölerősítették a viaszgyertyás szalonok befogadóképességéről a csillárfényes mai hodályokra. Még most is csodálom, hogy nem szakadt ránk a tető attól az egy hegedűszótól. A kicsi ház a nagy muzsikától.

Ugy láttam, Végh Sándorék két hangversenyért álltak leghosszabb sort az ideai jegyvásárlók. Ott topogtak a táblabíró stílusú, gyönyörű George Streeten, messze kigyózva a bejárati kaputól, amikor megállt egy taxi s egymás hegyén hátán kikászálódott hangszereivel a négy muzsikus. Megláttak s annyi viszontagságos, szép külföldi esztendő emlékével a szívükben már ott függtek a nyakamon. Ha tehetném, talán még mindig osztanám a váratlan férficsókokat a zenebolond sok fiatal lány közt, akik irigykedve pislogtak ki a jegyváltó sorfalból.

Frissen Afrika szívéből, Léopoldvilleből s Brazzavilleből érkeztek Véghék. Még lejjebb kezdtek délen: Johannesburgban adtak hangversenysorozatot. Eleinte nem vették észre, csak később döbrentek rá, hogy egyetlen néger vagy hindu sincs a hallgatók közt, noha a lakosság valami kilenc-tizede színes. A nacionalisták istentelen fajkirekesztő politikája a zene szép híves patakjától is elzárta a négereket. Véghék gondoltak egy nagyot, illetve nem is nagyot, csak egészen természetesen. A sorozat végén külön estet hirdettek a négereknek. Egy gombostű sem fért el a teremben. S kiderült, hogy hangversenyük tulajdonképpen kettős hangverseny volt, mert amikor ők elinémultak, a tomboló színes hallgatóság nyomban átalakult énekkarrá s viszonzásul a hangversenyért ott helyben kórus hangversenyt adott a vonósnégyesnek.

Amit a négy magyar a könyörületes ünnephez méltó füllel hallgatott. Mert ha maguk ugyan hírben, dicsőségben s gondtalanul élnek is, szívükben egy üldözött és megalázott nép fiai s nem is olyan rég nagyon zimankós napokat láttak a népek országútján.

A. Stam Kommunista dilemma című cikke folytatása helyszűke miatt sajnálatunkra e számunkból kimaradt. A cikknek ezen, második részét novemberi számunkban fogjuk közölni.

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön ez évi közgyűlését október 23. és 26-a között Párizsban tartja meg.

A VATIKAN ÉS A KATOLIKUS EGYHÁZ

belyzete a csatlósállamokban

„Jeges szelek fújnak a Vatikán felől” írta nemrég egy lengyelországi katolikus hívő Bécsben élő barátjának; vatikáni körökben pedig egy magánbeszélgetés során a következő kijelentés hangzott el: „A Szentszék nem vállalhat felelősséget az egyház és uralmon lévő kommunista pártok közötti együttműködésért. Ez még abban az esetben is ellenkezik erkölcsi elveivel, ha egy ilyen megegyezésnek a katolikus tanok nem vallanak kárát.”

A Szentszék hivatalos állásfoglalása ezt az elvet szigorúan követi; Jugoszlávia esete ennek újabb bizonyítékát adta. Nemrég Seper zágrábi érseki helynök Rómába érkezett és magával hozta az egyház és a belgrádi kormány közötti modus vivendi tervezetét, amely nagy vonalakban a lengyel példát követi.

A jugoszláviai püspöki kar többsége, hat dalmáciai püspök kivételével, támogatja a megegyezés-tervezetet. Annak elfogadását másrészt Tito kormánya is kilátásba helyezte. A belgrádi hatóságok a kibontakozás jegyében engedélyezték a gyermekek vallásoktatását a templomokban és sekrestyében, azonban nem járultak hozzá az iskolai vallásoktatáshoz, amely már csak Lengyelországban és — papíron — Keletnémetországban van megengedve.

A megegyezés aláírása előtt a jugoszláv püspöki kar képviselői a Szentszék hozzájárulását akarták megszerezni. Május végén Mons. Sepert végül is meghívták Rómába. A zágrábi érseki helynöknek azonban sokáig kellett várakoznia, amíg őt XII. Pius pápa kihallgatáson fogadta. Végül közölték vele, hogy „a megállapodást aláírhatja, ha úgy véli, hogy az a hívők javát szolgálja, azonban kizárólag saját felelősségére.”

A papságra gyakorolt kommunista nyomás.

A Szentszék rendkívül óvatos magatartása többek között a magyarországi eseményekre vezethető vissza. Mindszenty bíboros ott nemcsak fizikailag, hanem mindenekelőtt erkölcsileg izolált helyzetben van. Grösz kalocsai érsek, aki gyakorlatilag az ő helyét foglalta el, a Kádár-kormányval a szoros politikai együttműködés útjára lépett. 1958 áprilisában a világsajtó egy képet közölt, amely azt a mozzanatot ábrázolja, amikor ő egy hivatalos fogadás alkalmával Hruscsovznak örömtől sugárzó arccal nyújtja kezét. Még súlyosbítja a helyzetet, hogy a kalocsai érsek ez alkalommal három magyar pap — Beresztóczy, Horváth és Máté kíséretében jelent meg, akik a mai országgyűlés tagjai és akiket a Szentszék azért átkozott ki, mert nem engedelmességek annak a római parancsnak, hogy mondjanak le mandátumukról. Grösz azzal, hogy az egyházból kizárt papok társaságában jelent meg a nyilvánosság előtt, azt a benyomást keltette, mintha nyíltan melléjük állt volna. Hogy a Szentszék vele szemben eddig nem alkalmazott súlyos szankciókat, az még nem jelenti azt, hogy helyesli a magyar püspöki kar fejének fellépését és eljárását.

Ezzel csaknem egyidejűleg egy mintegy harminc magyar papból álló csoport, élén Hamvas Andre csanádi megyéspüspökkel, a Szovjetunióba utazott „baráti látogatásra”. A Vatikán igyekezett közbelépésével a vállalkozást még idejében megakadályozni, fáradozásai azonban nem értek célba. Hamvas püspök és utitársai visszatérésük után ezenfelül még sajtónyilatkozatot is tettek s a budapesti rádió útján is közölték, hogy nagyon derűlátóan ítélik meg a katolikus egyház jövőjét a Szovjetunióban és dicsérték a Szovjetunióban, főleg pedig a Litvániában tapasztalt vallásszabadságot. Az „Osservatore Romano” több cikkben foglalkozott a magyarországi papság magatartásával és azt írta, hogy az ország egy-

házi vezetői és papjai kényszer hatása alatt cselekedtek.

Csehszlovákiában a helyzet még nagyobb aggodalomra ad okot. A híredt Plojhár páter, akit a Vatikán „suspensus a divinis” ítélettel sújtott, azaz felfüggesztett a miselovasástól, — azt azonban nyilvánosan továbbra is celebrálja, — ezután is a kormány tagja maradt. Ezt azzal is tetézték, hogy több a rendszerhez csatlakozott csehszlovák pap, többek között négy püspök is, hat hónappal ezelőtt Prágában „a béke érdekeit szolgáló egyházi konferenciára” gyűlt össze. E gyűlésen Plojhár, a jelenlevők helyeslése közben kijelentette, hogy elismeri a pápa lelki fennhatóságát, a Vatikán politikáját azonban csak fenntartással fogadja el. A cseh papok kongresszusa véghatározatában megállapítja, hogy legfontosabb feladatuk „a szocializmus építése az országban, hogy ezzel hozzájáruljanak a világ békéjéhez.” Az „Osservatore Romano” erre azt írta, hogy e papok azért gyűléseztek Prágában, hogy ezzel

IGE

„Vajjon nem cselekedhetem-e veletek úgy, mint ez a fazekas, oh Izráel háza? ezt mondja az Úr. Imé, mint az agyag a fazekas kezében, olyanok vagytok ti az én kezemben, oh Izráel háza!”

Közelesen két évfordulót „ünnepelünk”. Az egyik október 31-e, a reformáció emléknapja: örvendetes. A másik november 4-e: tragikus.

Nem illik a reformáció emléknapjához a hangos ünneplés. Ellenkezőleg. Ez a nap magunkbaszállásra, elgondolkodásra készít minket. Rámutat arra, mit jelentett a reformáció az egyháznak, és felteszi a kérdést: mit jelent a reformáció nekünk, ma élő protestánsoknak. A reformáció u.i. nem csupán a 16. században lejátszódott történelmi esemény, hanem az Ige élő és ható erejének megnyilatkozása. Az egyháznak mindenkor reformálódni kell; a reformátoroknak ez a programja örökre érvényes marad. Isten Igéje, amelyet ők újra felfedeztek és a középpontba állítottak, kell, hogy ma is szabályozza az egyén és a közösség életét. Ig van-e ez valóban? Tenálad is, Testvér? Él-s-e az Ige szerint? Vagy talán azok közé tartozol, akiknél Isten Igéje elfeledve hever egy sarokban? A reformáció jelentősége és célja: minket újra és újra az Ige forrásához vezetni. Ez pedig ígéhirdetés, bibliaolvasás, csendes elmélkedés és imádkozás útján történik meg, nem pedig zajos utcai felvonulással.

November 4-én emlékezünk arra a nagyszerű nemzeti felkelésre, amellyel a magyarság, az orosz kommunizmus szabadságot eltipró és lelket gúzsba kötő igáját levetette. Ez a szabadságért vívott hősiesség küzdelem azonban elbukott a nyers túlerővel szemben. Emlékezünk azokra, akik életüket áldozták e küzdelemben, azokra akik még mindig fogságban sínylődnek; emlékezünk a szétszakított családokra, idegenbe szakadt véreinkre. Az egyéni és nemzeti tragédia belső elesenedésére hív fel minket. A helyett, hogy felvetnők a „miért?” kérdést, amelyre úgyis hasztalan keressük a feleletet, lássuk meg, mit tanulhatunk belőle; egyénileg és közösségek.

Úgy érzem, mindkét emléknapra érvényes az Ige, amelyet Jeremiás próféta könyve 18. részében olvashatunk. A próféta az Úr paran-

a kommunisták soraiba történt belépésüket proklamálják és a szovjet diplomácia jelszavait terjesztik.

Fenyegető szakadás Rómával.

A Szentszék vezető köreit fájdalmasan érintette az engedelmség megtagadása. Attól tartanak, hogy a helyi egyházi hatóságok és a kommunista állam között megkötött modus vivendi, mind az alsó-, mind a felsőpapságot idővel arra fogja készíteni, hogy mindinkább a kommunistákkal való politikai együttműködés útjára lépjenek. Sőt annak a lehetőségével is számolnak, hogy itt egy Rómától elszakadt és a pápának már nem engedelmeskedő államegyház fog alakulni. Az „Osservatore Romano” a sorok között sejteti ebből aggályát és világosan megírja, hogy egyes papok „ténylegesen a kommunizmus oldalára álltak”. A Szentszék lapja hangsúlyozza, hogy a népi demokráciák programja nem változik: céljuk a katolikus egyházat kettéválasztani, illetőleg azt, amint lehetséges, megsemmisíteni.

Vatikán szemében a két szélső esetet Kína és Lengyelország képviseli. Kínában már csak egy Rómától elszakadt államegyház áll fenn, Lengyelországban viszont még az egész püspöki kar, az egész papság és az összes hívők a rendszer által nyújtott előnyök dacára tán-

csára lemegy a fazekas házába. Nézi, hogy készít edényt a formátlan agyagból. És ha egy edény elromlott a keze alatt, akkor ismét összegyúrta az agyagot, hogy tetszése szerint új edényt formáljon belőle.

Ez az egyszerű és mindennapi munka mély értelmet nyer az Úr Igéje által: „Vajjon nem cselekedhetem-e veletek úgy, mint ez a fazekas, oh Izráel háza? ezt mondja az Úr. Imé, mint az agyag a fazekas kezében, olyanok vagytok ti az én kezemben, oh Izráel háza!”

Az Ige Isten szuverén hatalmát állítja a szemünk elé. Amint a fazekasnak hatalma van az agyag felett, hogy olyan edényt készítsen belőle amilyent akar, úgy Istennek, mint Teremtőnek is hatalma van a népek és emberek felett.

Amint a fazekas az edényt, úgy formálja Isten az embert, az egyházat akarata szerint. Neki megvan velünk az Ő isteni terve. Azt akarja, hogy az ember az Ő képmását hordozza; s az egyház mintegy Isten országának földi megnyilatkozása legyen.

Megtörténik, hogy az edény elromlik a fazekas keze alatt. Ez történt meg, amikor az ember a bűnt elkövetve Isten gyermekéből a bűn rabszolgájává lett. Ez történt meg Izráel népével, amikor elfordult az élő Istentől és a Baálok és Asarték szolgálatába adta magát. Ez történt a Krisztus egyházával, amikor a szeretet szolgálat helyett világi hatalomra törekedett.

Az Úr azonban nem hagyja el a megromlott embert, az elfajult egyházat. A fazekas sem dobja el az agyagot, ha a formálás nem sikerült. Ellenkezőleg, összegyúrja és más edényt készít belőle. Így formálta Isten a középkor megromlott egyházából az Ige élő egyházát. Így formál most is minket. A szenvedés és megpróbáltatás csupán eszköz a kezében, amelyet felhasznál, ha jónak tartja, hogy egyént, egyházat és nemzetet akarata szerint formáljon. Azért, ha november 4-én keserű csalódás és fájdalom érse töltsd el szívedet a nagy veszteség miatt; talán fájó sebek szakadnak fel és a miért-kérdés ismét sajogni kezd a lelkedben, Testvér, akkor mondd ezt magadban: „ha nem tudom is megérteni, miért történt ez így, egyet tudok: Isten formál minket örök akarata szerint.”

Legyen imádságunk: „Urunk formálj minket, egyházunkat, magyar népünket ígéd és Szent Lelked által a Krisztus képének hasonlatosságára!”

Isten formál minket, egyházunkat és népünket. Ez október 31-ének és november 4-ének közös tanítása. K. J.

toríthatatlanul ragaszkodnak a Szentszékhez. A többi csatlósállam e két szélső pólus között sorakozik fel. E fokozatok az illető országok katolikusainak eltérő számarányával és a vallásos érület intenzitásával magyarázhatók. Az „Osservatore Romano” „Kína és Lengyelország” című cikkében ezzel a kérdéssel is foglalkozott. Ebben többek között azt mondják, hogy az egyház magyarországi helyzetét nem szabad a lengyelországi helyzettel összehasonlítani, ahol „a katolikusok papjaikkal és püspökeikkel együtt tudatos eltökéltséggel követik a fűség útját Istennel és az egyházzal szemben”.

A vörös vezetők kényuralma.

A Vatikán nem bízik a vörös vezetők ígéreteiben. Nem bízik sem a csatlós-kormányok szándékainak stabilitásában, sem e kormányok jóakarátában. A Szentszék szerint világosan kiütöközik az az igyekezet, hogy taktikájukat gyakran változtassák és ezzel a klérust és a hívőket megtévezzék. Lengyelország példája is igazolja ennek az állításnak a helyességét. A varsói hatóságok tavaly áprilisban az egyház ellen indított támadása miatt elkobozták az ateisták „Argumenty” című sajtótérképét. Ebből arra lehetett volna következtetni, hogy az egyházzellenes cselekmények most már végleg megszűnnek. Ezek az optimista jóslatok azonban nem váltak valóra. Májusban a honvédelmi minisztérium lapja, a „Żołnierz Wolności” támadást intézett Wyszynski bíboros ellen, akit azzal vádolt meg, hogy nem küzd a vallásos fanatizmus ellen, anélkül azonban, hogy ezt bizonyítékokkal alátámasztotta volna. Végül június 5-én Lengyelország primása nyilvánosan panaszt emelt amiatt, hogy a főváros újonnan épült körzeteiben elmaradt negyven templom építése, mivel nem adták meg erre a hatósági engedélyt. Az „Osservatore Romano” ezzel kapcsolatban megállapítja, hogy az egyház létfeltételei Lengyelországban nem nyugszanak biztos alapokon és kiemelte azokat az ellentmondásokat, amelyek a fentvázolt tényekből következnek. A „Życie Warszawy” újabb sajtótámadása Wyszynski bíboros ellen azt is megerősíti, hogy a lengyel katolikus egyházra gyakorolt nyomás egyre fokozódik.

Keletnémetországban néhány hónap óta a vallásellenes harc határozott kiéleződését lehet tapasztalni. A sajtó fokozott erővel támadja az egyházat, az istentelenségi propaganda intenzitása pedig fokozódik. Most a kommunista párt központi bizottsága, amely június közepén Pankowban ülésezett, elhatározta, hogy a vallásoktatást az összes iskolákban megszünteti. Ez az aggasztó lépés a Szentszék vezető köreiben nagy felháborodást váltott ki.

Az állam és az egyház viszonya Magyarországon is folytonos ingadozást mutat. Az e szerencsétlen országban történt legutóbbi események csak fokozták a Vatikán óvatosságát. A Kádár-kormány undorító eljárása mély benyomást keltett. A Szentszék felelős köreiben ma egységesen az a vélemény alakult ki, hogy a legutóbbi budapesti gaztettek hosszú időre megakasztották a lelkek megbékélését és kilátástalanná tették azokat a reményeket, amelyek a koegzisztencia lehetőségével számoltak. Az „Osservatore Romano” a magyarországi hóhérokot „borzalmas, vérszomjas embereknek” nevezte és az egész világ előtt pellengérré állította „a gyilkosság és emberirtás politikáját”, amelyet Magyarország vörös parancsolói gyakorolnak.

A kommunizmus mint főellenesség.

Van azonban még egy további körülmény, amely a Szentszék vezető köreit a vörös vezetők „békés” együttműködési kísérleteivel szemben a legnagyobb tartózkodásra inti, még pedig annak a veszélye, hogy ez gyengíthetné a nyugati államok ellenállását a kommunizmussal szemben. A kommunizmus a római egyház ellensége, leküzdését a Vatikán általános és egyetemes feladatnak tekinti. A csat-

lósállamokban létrejött koegzisztencia, vagy méginkább a vörösökkel való együttműködés példája más államokra is áterjedhet. Ez esetleg félrevezethetné az egész világ katolikus tömegeit. Nem értenék meg, hogy azt, ami feltétlenül szükségesnek minősült a kommunista elnyomás alatt álló országokban, miért ne lehessen a szabad országokban is megvalósítani. Ez azzal a veszéllyel járna, hogy a tömegek elveszíthetnék ellenállóképességüket a moszkovita áffiummal szemben. A Szentszék ezért el van tőkélve, hogy kivonja magát minden közvetlen felelősség alól, még ott is, ahol a helyi egyházi hatóságok szükségesnek tartják a megegyezés létrejöttét.

Eltérő vélemények.

A Vatikán politikájáért felelős tényezők határozottan ellenzik azt, hogy a Vatikán részt vegyen olyan regionális megállapodások megkötésében, amelyeket a kommunista országok püspöki kara a vörös vezetőkkel köt. Szigorúan járnak el a klérus olyan tagjaival szemben, akik a kormányok kívánalmaihoz túlzottan alkalmazkodnak; e szabály alól azonban mégis vannak bizonyos kivételek. Egyes tényezők azt tartják, hogy az egyházra nézve nem volna előnyös, ha a Vatikán nem tanúsítana megértést a katolicizmusnak a csatlósállamokban levő különleges helyzetével szemben, hanem fenyegetésekkel és kiátkozással válaszolna. A szent kollégium e tagjai, — akiknek szava ugyan nem döntő, — attól tartanak, hogy a Szentszék túlzott szigora ezeknek az országoknak püspökeit és papságát esetleg arra kényszerítené, hogy Rómától elszakadjanak.

A Vatikán politikája.

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy a Vatikán nem hajlandó a kommunistává lett országok kormányai és a katolikus püspökök között létrejött megállapodásokat aláírásával szentesíteni. Ezeket ugyan megűri, azonban nem ad biztatást ilyen megállapodások megkötésére. Attól tart ugyanis, hogy olyan országokban, amelyekben a vörös terror uralkodik, az egyház és állam koegzisztenciája később politikai együttműködéssé fajulhat és a Rómától való elszakadást eredményezheti, mivel nem bízik az egyház ellenségeinek „jóakarátában”, végül pedig mert nem akarja azt, hogy az ideológiai ragály megfertőzze a szabad világot.

Ugyanakkor azonban a Szentszék felelős körei azzal is tisztában vannak, hogy meg kell menteni azt, ami még menthető. Céljuk, hogy az istentiszteletek megtartását és lehetőleg a vallásoktatást is biztosítsák. A tömegek hitét érintetlenül át kell menteni és a nyílt üldözést meg kell akadályozni. Ha a Vatikán olyan megoldásra kényszerítené a püspököket és a papságot, amelyből nincs kiút, ezzel a legnagyobb rosszat, az egyház kettéválását idézhetné fel. A Szentszék semmiképpen sem tiltalmazza helyi megegyezések megkötését a püspöki kar és a csatlós-kormányok között. E megállapodások létrehozásában azonban nem akar résztvenni és ezekért nem vállalja a felelősséget.

(I.C. — Részletek a Neue Zürcher Zeitung, 1958 július 28-i számában megjelent cikkből.)

Egy huszadik századi „kismester”-ről

(Jean Dubuffet képei Londonban)

Jean Dubuffet képei azt mutatják, hogy a XX. századot jellemző művészeti anarchiában is lehet izléssel és lelkiismerettel alkotni. Jean Dubuffet modern *kismester*: — a szónak XVII. századi németalföldi értelmében. Ez körülbelül azt jelenti, hogy az egy-egy korszakot meghatározó zseni eredményeit saját egyéniségéhez formálva szerényen magáévá teszi, igyekszik hozzá méltó maradni a festői előadás kvalitásában, s azzal gazdagítja, ami kettőjük egyéniségének a különbsége.

Dubuffet képeiről könnyen leolvasható a poétikus fantáziájú Paul Klee forma és színvilágának hatása, figurális képein pedig a német expresszionista Georg Grosz hideg metsző iróniája. Ami tőlük elválasztja, az az, hogy ami azokban külön-külön, az Dubuffet képeiben a kettő szintéziseként jelentkezik. Megkülönbözteti továbbá az új festő-matériák (homok, kavicsok, textil és papírdarabkák) használata, a *tassizsta* festészet finom izgalmaival teli felület-hatásainak átvétele, s az, hogy egyénisége nem oly lírai mint Klee-é, hanem erőteljesebb, keményebb, prózaibb, még iróniája vérszegényebb, csöndesebb, életlenebb a Groszénál. A két nagy rokon-ös nevével már jeleztük, hogy Dubuffet festészete intuitív, érzelmi alapokon, romantikus szemléleten nyugszik.

Jean Dubuffet francia ember, Párisban él és ötvenhét éves. Ifjúkora óta fest, de csak negyvenhároméves korában engedett barátai erőszakának, hogy műveiből kiállítást rendezzenek. Mint mondják, addig kereskedő volt. Kiállítása föltűnést keltett akkoriban a párisi művészeti életben, éppúgy mint most első londoni kiállítása. A divatoknak hódoló közönség és a hírlapírói nivón mozgó kritika napok alatt szárnyrakapta nevét, dicsérve „eredetiségét” és teóriáit, tehát azt, ami *nem* sajátja, s észre sem véve művészetének igazi értékeit: a festői nyelv delikát finomságát, képeinek dekorativitását, színkálájának gazdagságát és melegségét, máskor az egyes színen belüli árnyalatok tónus-bőségét; s nem utolsó sorban minden olcsó hatástól mentességét, jóízűségét, hivatástudatának komolyságát.

Képei az első pillanatokban a gyermek-rajzok hatását keltik; de olyan gyermekrajzoké, amelyeket gyermek sosem csinálhatott. Mert

a gyermek rajzában is önmagát adja. Dubuffet megpróbálja a lehetetlent: fölöttként adni a gyermeket, modern kultur-emberként a primitívét. Az eredmény a festett képekben — noha távolról sem igazolja az elvet, amelynek jegyében fogant —, lélegzetállítóan izgalmas, érdekes, a már mindent-tudó raffinált művészember perverz kedvtelésének eredménye.

A kultúrában csalódott művész romantikus visszakíváncozása a primitívhez nem új keletű; még elvve fogalmazása sem új; a századfordulótól kezdve ismerős attitűd, s azóta hol gyöngében, hol erősebben hódít a teóriákra hajlamos, új művészetet akaró, de a kor művészetellenes valóságával megbirkózni nem tudó művészek között. Az elv a mai valóság művészetellenességének fölismeréséből ered, de okát nem a valóságban, hanem a művészi alkotómódszerben keresi, tehát az ok helyett az okozatban. Dubuffet szerint a művészi alkotómódszer az emocionálisból a racionalisba csúszott át, túlműveltek a művészek, törvények súlya és kötöttségei alatt élnék s dolgoznak, elvesztették a művészet dionysos-i örömeinek forrását. Ez akadályozza ma a művészetet abban, hogy a „modern” ember bonyolult lelki világának adekvát kifejezését adja. A művészek el kell felejtteni e minden *tudottat*, hátat kell fordítani a tradicionális természetelviségnek és a gyermeki lélek együgyű öntudatlanságával kell kifejeznie a „képet”, amely mindannyiunk lelkében szunnyad, s ezért mindannyiunknak egyésugyanazt jelenti.

Ez az elv így nem éri beholmi l'art pour l'art-ral, nemcsak artisztikus élvezetet akar adni, hanem igényt tart a művészi alkotás „egyetemes emberi mondanivalójára” is; tehát, hogy a képnek metafizikai, etikai, vallási, stb. jelentése legyen a néző számára.

S a kulturált-primitívesség raffinaltsága után itt van az elv másik abszurduma: olyan korban, amely hijján van az egyetemes társadalmi mondanivalónak, a művészegénység teljes felszabadítása útján alkotot absztrakt szimbólum közérthetőségét hirdeti.

Az önmagát tagadó elv kortünet. Érdekes téma lesz majd a szellemtörténetnek és a kulturhistóriának; de ez elvek jegyében született, művészi alkotásokhoz csak kevés a köze. Du-

(folytatás a 6. oldalon)

Writer's Digest: Egy levél

A következő levelet fogalmaztam a minap, fürdés közben, nyakig a meleg vízben és multiban:

Mélyen Tisztelt Lantos Úr, a véletlennek valóban különös játéka lenne, ha Ön ezeket a sorokat olvasná. Ön bizonyára nem is emlékszik már rám, s én azt sem tudom Önről, vajon él-e még.

Amikor még Önt ismerni volt szerencsém, gyermek voltam. Igy aztán, pontosabb kormeghatározás nélkül, a felnőttek közé soroltam: titokzatos volt Ön és mindentudó, s minthogy azóta sem láttam, az is maradt számomra.

Önt, mélyen tisztelt Lantos úr, eredetileg Lówynek hívták. Csinos papír-kereskedése volt Budán, fölünk a második utcában. Iskolába menet minden nap elhaladtam boltja előtt. Ön, derűsebb napokon a küszöbön álldogált. Aranyfogain — úgy emlékszem ugyanis, hogy aranyfogai voltak — meg-megcsillant a napfény. Egymásra mosolyogtunk, hiszen gyakran tértem be Önhöz ceruzát venni, tollat, tintát, vagy irkát, melynek hátlapján Nagy-Magyarország térképét láthattuk a Kárpátok ölelte, Adria mosta Nagy-Magyarországot, a versikével, hogy „Csonka-Magyarország nem ország, Egész Magyarország mennyország”. Ön, kérem mindég előzékenyen szolgált ki, akárcsak kedves, és azt hiszem nagyon kövér neje, s árúja igazán kitűnő volt: óriási radírgumijaira, tudja, amelyekre egy bős oroszlán volt rajzolva, még most is vágyakozva gondolok, hogy különböző gyártmányú, jobbnál-jobb színes-ceruzáiról ne is beszéljek. Ha kértek Öntől valamit, sietve igyekezett azt a mennyezetig érő polcra levenni, vagy a raktárból kihozni: úgy futkározott Ön, mélyen tisztelt Lantos úr, mint egy kisegér. Kérem, ne vegye zokon ezt a hasonlatomat; lehet, hogy éppen ellenkezőleg olyan volt Ön, mint például egy oroszlán azokon a bizonyos radírgumikon, de az én gyarló emlékezetemben inkább valamilyen rágcslóra hasonlít, bizonyára csak szürke köpenye miatt. Pepita micisapkát is hordott Ön, télen, nyáron egyaránt, s ha nem tévedek, egy kicsit, de igazán csak egy nagyon kicsit, púpos volt.

Második vagy harmadik elemista lehettem, amikor Ön becses nevét az ugyancsak becses Lantos nével cserélte fel, s ez alkalomból cégtábláját újrafestette: „Lantos Adolf” olvastam

egy reggel nagy meglepéssel. Tetszett nekem ez az új név. Lant: szép szó.

Nevét megváltoztatta Ön, de kellemes modorát, rokonszenves egyéniségét nem. Romantikus hangzású neve távolról sem tette Önt rártartóvá, fennhéjázóvá. Vevőit ugyanazzal a megnyerő mosollyal és kiváló áruval fogadta, mint azelőtt. Továbbra is Önnél vásároltam tehát iskolai szerszámomat, s Ön hűségemet több ízben is olyan pompás itatós-papírral jutalmazta, amelyen igazi öröm volt pacát ejteni s nézni, miként kövéredik a fekete folt.

Abban az időben magam is olyan voltam, mint egy itatós: magamba szívtam az életet; nyomot hagytak rajtam a szavak és a betűk. Érzékeny voltam és szégyenlős. Ezer dolog bántott: nem tudtam két mutatoujjamat számba dugva füttyülni; télen hosszú harisnyában kellett járnom; az emberek kisfiúnak neveztek... Pedig olvasmányaim már messze előreröpielték a hősiességbe. Türelmetlenül vártam, mikor leszek rettenthetetlen férfiú. Külön fejtörést okozott, miként kerülhetnék valahogyan tengerjáró hajóra, hogy egy viharos éjszakán kezembe vegyem a kormányt, mint Verne Gyula tizenöt éves kapitánya... Az Adria tenger elvesztését különösen fájlaltam: az Önnél vásárolt füzetek hátlapján tekintetem legtöbbször délnyugati irányba kalandozott, s a képeslapokban hosszasan bámultam az idegenek büszke hajóit. Végül is nem lettem hajóskapitány. A tengert se láttam soha. Igaz, nem is vagyok már olyan nagyon kíváncsi rá.

Persze más könyvekben is a nyers, férfias példákat kerestem, mint legtöbbször, amikor életünket még jövő időben ragozzuk. A „Copperfield Dávid”-ban például az kapott meg leginkább, hogy a kis Dávid egyedül betér egy fogadóba és ottan sört rendel. Nekem a néni meg a bácsi bezzeg még vízvíváskor is azt mondták „vigyázz, béka nő a hasában”, meg ilyesmiket. Vendéglőben, kocsmában málnaszörpöt ittam én, szálmással, nem pedig len-komoly folyadékokat, mint a felnőttek, a tengerészek, vagy az árvák... Egyszer, míg én a szálmással bugyborékokot fújtam a megunt málnaszörpbe, egy bácsi valamilyen mulatságos történetet kezdett el mesélni, kuncogtam én is jólre, bár nem egészen értem az összefüggéseket, és akkor valaki rámnézett s azt mondta, „szindely van a háztetőn”, mire mindenki elhallgatott. Bosszantott engem már

az ilyesmi. Fáj, hogy kisfiú vagyok, talán még jobban, mint most az, hogy már régen nem vagyok kisfiú.

Mégis ebben az időben léptem én, mélyen tisztelt Lantos úr egyetlen szavára az életnek abba az új korszakába, amelyet ifjuságnak nevezünk, s amely egyenesen a férfikorba visz.

Füledt nyári nap nehezedett a budai utcákra, de amikor beléptem üzletébe, Ön a szokott fürgeséggel sietett elém s szolgálatkészen meghajolva így szólt:

— Jónapot kívánok, Lehoczky úr!

Megdöböntem. Nem tudtam, nem gúnylódik-e Ön velem. De aztán meggyőződtem, hogy szavai mögött a mosoly árnyéka sincs. Ekkor jólesően elszégyeltem magam, azt hiszem hasonlóképpen a tanítóhoz, akit tanárnak, vagy az őrmesterhez, akit hadnagynak szólítanak. Úgy gondoltam, hogyha talán még kis túlzás is urazni engem, ez a tiszteletnyilvánítás valahogy mégis megillet. Üzletét új emberként hagytam el. Nem is annyira büszkén, mint inkább öntudatosan. Talán egy kicsit gögösen is, mint amikor az ember elindul egy lépcsőn felfelé. Éreztem, az életben viszem még valamire, és sok sört fogok inni.

Azóta valóban sok sört ittam már; különösen a Tuborg-félet kedvelem. Dohányom is. Komoly ember vagyok. Férfi. Már amennyire az élet megalkuvását, megaldakodásait és hazugságait között férfinek nevezheti magát valaki. Reggelenként, borotválkozáskor — mert ez az álomom is teljesült — a tükörbe nézek és elrohögöm magamat. Pedig a helyzet komoly: képzelődéseimből kinőttem, akár gyermekkori ruháimból. Az öreg emberek még irigykedve néznek rám, milyen fiatal vagyok, de a nálam fiatalabbakat már ingerülten figyelem. Gyerekek előtt zavarban vagyok, mint annak idején felnőttek között.

Igen, mélyen tisztelt Lantos úr, férfi vagyok, nap mint nap ujraserkenő szakállal az arcomon, ágáló, ú.n. emberi méltóságtudattal a szívemben. Életem ezirányú fejlődéséhez, tudtan kívül, de nagy mértékben hozzájárult Ön. Amikor majdan halálom óráján elvonulnak előttem mindazok a holtak és élők, akiket valaha ismertem, köztük fog menetezni Ön is, közzetlenül szerettem és legjobb barátaim mögött, mosolyogva, szürke köpenyben és micisapkában, és én akkor majd felkönyökölök az ágyon, hogy szerető tisztelettel kiáltssam:

— Jónapot kívánok, Lantos úr!

LEHOCZKY GERGELY

A könyv címe ellentmondást rejt magában. Ki, mi az „elveszett nemzedék”? Az 1945–56 között férfikorba lépő magyar fiatalság, az eltűrt, megalázott, de szent eszményeiért harcolni és halni tudó ifjuság. A cím ellentmondás, mert ez a nemzedék elveszett, szétszórt, legyilkolt, de egyben dicsőséges is, mert nagy reményeket hordoz, az „olvadás” által felszínre hozott tengernyi mocsok közepette tisztaságra és tisztességre vágyik, mert a könyv ezt a nagy-szerű megújulást tükrözi s ha keserű is, de lényegében nem pesszimista. Gondoljunk csak a Nyugatra, az itteni „elveszett nemzedékre”, Sagan kisasszony és mások könyveire, hasonlítsuk csak össze egy percre az ő nagy, végzetes, szerelmi és egyéb „problémáit” a mi lázasan kereső, elveszett nemzedékünk problémáival, Sors és Jellem, Hűség, Feladat — és máris látjuk, mennyivel igazibb, mélyebb a magyar ifjuság harca, élete. (Bár ne így lenne, bár csak lehetnének mi is boldogan felületesek!)

Pálóczi-Horváth könyve az 1956-os forradalom előtti, felocsudó, káprázó szemű emberekéről és nagy imbolygó reményeikről szól. Hogy ki a főszereplője, nehéz volna megmondani, olvasás közben mind világosabb lesz, hogy a könyv középpontjában nem főszereplői álla-

Könyvszemle

Pálóczi-Horváth György:

Elveszett nemzedék.

(Big Ben Kiadó, London, 1958.)

nak, hanem a megbékélyozhatatlan szellem láza és lázadása. „Elindul egy nagyon is személyes történet, s a nyomozás folyamán egyre szaporodnak a nagy személytelen szavak”. (97.o.)

És mégsem lesz a könyvből valami unalmas, száraz ideológiai eszme-futtatás. Népünk és az egyén égető lelki fájdalmaira, erkölcsi problémáira nem ad a szerző gyógyszer, leegyszerűsítő, megfellebbezhetetlen választ és megoldást: feltárja száz kizűzött kérdéseinket, új átgondolásokra készítet. Ugyanakkor pedig nem csupán ürügy a főszereplő, — megmarad végig a „nagyon is személyes történet”; komoly érdeme a könyvnek, hogy izgalmas olvasmány — azok közül való, melyekben az író a kezdet kezdetén felad egy rejtvényt és a megfejtést csak az utolsó oldalon találja meg az olvasó. Jól megírt könyv, lüktető ritmusú; a cselekményt nem külső események, hanem majdnem kizárólag párbeszéd, beszélgetések viszik előre. Ezt a módszert gyakran az egyhangúság veszélye

fenyegeti, de Pálóczi-Horváthnak sikerült mindenkit, öreget, fiatalt, sztalinistát, úrfiút a maga saját nyelvén megszólaltatnia: finom, de árulkodó stílusbeli, megszédeltetőképességű jellemzők Margót, Lillt, Kamuthyt, hogy a Pállos Viktor féle, nagyszerűen sikerült pártzsargon-karikatúrát ne is említsem.

Az „Elveszett nemzedék” rohanó, ideges szereplőivel, sok párbeszédével Isherwoodra és bizonyos fokig Malrauxra emlékeztet. Elovasása után feltettem magamban a kérdést: az „újságíró” és „író” regény közötti, többé-kevésbé rosszmájú megkülönböztetés helyett nem volna-e helyesebb, foglalkozás helyett alkalmat szerinti különbséget és aktív és passzív, rohanó cselekvő, háborúzó és másrészt íróasztalnál szavakat csiszoló írókról beszélni? Ilyen „aktív” író Isherwood, Koestler, Malraux és ilyen az „Elveszett nemzedék” szerzője is.

A mai magyar emigráns írók kötelessége, hogy hű emléket emeljenek ennek az iszonyú kornak és benne a meg nem alkuvó, az igaz emberek küzdelmeinek. Öszinte dokumentummá csak ők szolgálhatnak. Pálóczi-Horváth könyve ennek a kötelességnek tesz eleget; már csak ezért is jó volna, ha lefordítanák idegen nyelvekre.

K. V. Á.

Szállnak a darvak

Ritka film az olyan, amely képes könnyekig meghatni az embert. Eltűnődtem: mi az, ami a megindító filmet megkülönbözteti az egyszerűen csak jó filmtől? Az igazsága. Pontosabban: művészi igazságának mélysége és lényegében — tehát igazságában — tragikus. A tragédiának pedig szerves része a katarzisz; a felemelkedés, a megtisztulás. Az igazság egyszerűen megindító és felemelő. S az igazi művészet / ezt sugallja Illyés is híres Bartók-versében / a kicsi és nagy emberi igazságok katarzisos kimondásának varázslata kell, hogy legyen.

Milyen furcsa, hogy az utóbbi évek egyik legigazabb filmjét éppen az az ország adta az európai kultúrának, ahol a hivatalos ideológia alapítói és a művészetről alkotott „törvényerejű” elméletek a lehető leghazugab-
bak! A „Szállnak a darvak” szovjet film. De még a cannesi nagydíj sem tenné jó filmmé, ha nem lenne annyira igaz, annyira nem-szovjet, annyira különböző mindazoktól a rossz, sekélyes celluloidszalagoktól, amelyek a huszas évek nagytehetségű rendezőinek /Eisenstein, Pudovkin/ elhallgatása óta tömegével születtek a Szovjetunióban. A „Szállnak a darvak” jelentőségét csak az értheti meg igazán, aki látta a „Berlin elesté”-t, az „Orosz kérdés”-t, vagy a kolosszálisan unalmas „Zsurbin család”-ot. A film egy széleskörű fejlődési folyamat eredménye /talán betetőzése/, amely 1953—54 óta tart kisebb megszakításokkal; nem véletlen, hogy soha annyi jó magyar filmet nem csináltak, mint éppen az „olvadás” éveiben, hogy Andrzej Wajda, a fiatal lengyel rendező megalkotta a „Kanal”-t /a cannesi fesztivál tavalyi díjnyertes filmjét/ — ugyanennek a fejlődésnek virága „A negyvenegyedik” és kései, szép gyümölcse a „Szállnak a darvak”. Örülünk neki, de nem tudjuk, lesz-e folytatása — lehet, hogy bár nem apadnak el a művészi alkotókedv forrásai, a politikai helyzet változása újra hazug pózokká merevíti majd az orosz filmrendezőket és színészeket. Mintahogy a „Kárhozottak összeesküvése” /Kalatozov első filmje/ esetében sem elsősorban a rendezőt terhelte a felelősség azért, hogy a film olyan volt, amilyen.

A „Szállnak a darvak” M. Kalatozov harmadik filmje — messze a legjobb az eddigiek közül. Azt hiszem, a fiatal rendező nevét ezentúl nyugodtan írhatjuk nemcsak a Wajda és Fábry Zoltán, de a legjobb modern francia rendezők nevei mellé. Kalatozov ezzel a filmmel bizonyosságot tett rendkívüli tehetségéről. Hősei keveset beszélnek; a képek beszélnek helyettük — ahogy egy kritikus megjegyezte Kalatozov „visszatért a némafilm hagyományához”. Ezek a képek hallatlanul sokatmondóak, megragadóak; s éppen ez a kitűnő képszerűség adja meg a filmnek lendületét, frissességét, sodrását. Olyan képsorokra gondolok, mint a katonák indulása a frontra, az az esemény, amely nemcsak Boriszt szakítja el kedvesétől, hanem emberek ezreit szakítja el egymástól talán örökre / mennyi megindító-egyszerű pátosz van ebben a jelenetben! / — vagy mint Borisz halála, a fák táncával, s nem a visszafelé-élt élet, hanem az elképzelt, soha-átnemérendő élet másodpercek alatt lepergetett képeiben való kiteljesedéssel.

A film / és ez elsősorban a rendezőnek köszönhető — vagy talán a forgatókönyv írójának? / másik szembeszökő erénye: az emberek emberi módon viselkednek és beszélnek. Nem trükkösebb dolog ez, mint a Kolum-

busz tojása; mégis, a szovjet filmek „magasztos” stílusához szokott néző megdöbbenve tapasztalja, hogy a hősök az első perctől fogva emberi hangon mondják el gondolataikat, emberi módon mozognak, emberi vágyak és szenvedélyek között ingadoznak — egyszerűen *élő emberek*. Borisz és Veronika nem az Élenjáró Szovjet Ember megtestesítői, nem kell minden szavukat kőbe vésní csak azért, mert ők a világ Első Satöbbi Satöbbijének a polgárai — nem; ők egyszerűen fiatalok és szerelmesek, akik nagyjából ugyanolyanok mindenütt, Párizsban és Amszterdamban, talán még Hondurasban is. Sorsuk emberi sors — nem ütközik ki a háborúalatti szovjet valóság társadalmi szövetéből. Alakjuk hiteles és igaz, mintahogy hiteles a többi szereplő is, a jó-lelkű, vallásos nagymama, az idegesen önző zongoraművész /Veronika „csábítója”/, a mézes-mázosan sunyi feketéző, és a mogorva sebész-nagybácsi, aki legalább annyira utálja a hazug frázisokat, mint maga Kalatozov. Egyetlen jelenet van a filmben, amit nem éreztem teljesen jónak: amikor a film végén a katonák hazatérnek a frontról, én elhagytam volna a beszéd „békeharcos” nyomatékát. Ugyis tudja mindenki, hogy a háború rossz és a béke jó; s egy filmet jobb egy szép képpel zárni, semmint egy elkoptatott közhellyel, mégha az, mint a közhelyek „általában” igaznak tűnik is. /Az igazi igazság az eredetiség igazsága — a közhelyesült igazság pedig nem hazugság, csak már nem igazán igaz: már csak mintha-igazság, ami voltaképpen semleges./

A „Szállnak a darvak” női főszerepét egy fiatal színésznő játssza: Tatjana Szamojlova. A filmet az ő játéka teszi maradandó élménnyé — visszagondolva a filmre, minduntalan Veronika arca jut eszünkbe, ez a bájos-édes leányarc / nem „tipikusan” orosz, de nagyon szép: magyarnak is vállalnám / mosolygósan, majd könnyesen, fájdalmasan és ujjászületően. S ha hiszünk a nevek szimbolikájában — márpedig én hiszek — „Verá” oroszul hitet jelent, s ennek itt az az értelme, hogy talán ez az egyetlen, ami megtartja az embert, háborúban, szerencsétlenségben, önmagunk szegényében és népünk tragédiájában egyaránt. Ez az — a hit — ami átsegíti a válságon a Verák százazreit, s képessé teszi őket az újrakezdésre, a megjobbulás vágyával serkenti őket szeretetre. Mert leomlanak „trónok, bálványok, égi-földi szentek”, de megmaradnak az ilyen elbukó-s-felemelkedő kedvesek, mindig-vigasztaló kicsi Verák.

Még valami, amit nem hallgathatok el, hát ideírom: örülök ennek a filmnek, mert igen jó film, mert igaz, s úgy szeretem a hőseit, mintha a testvéreim lennének. S milyen keserű lesz a szájam íze, ha arra gondolok, hogyan véreztek el a Boriszok 1956 őszén Budapesten, hogyan öltek és ölettek elbuktva, elbolondítva, vagy csak paranccsal küldve egy igaz ügy ellenében! A kereszténység átélése, azt hiszem, egy kicsit a részvétellel kezdődik. Nem tudom gyűlölni azokat a fiatal orosz katonákat, akiket két éve tankszámra küldtek ellenünk Hruscsovék, s akik ott haltak meg szétroncsolt fejjel a Rákóczi úton, vagy a Tompa utcában. /A mi halottainkról nem beszélnek — rájuk gondolván nagyon egyformán érzünk mindannyian./ Ezek a fiatal oroszok, akikről beszélnek, egy hazugságért haltak meg — és ennél nincs borzasztóbb halál. Sajnálom őket; de nem elég a részvét. Tennünk is kellene értük valamit, értük, az élkért, hogy átlátjuk az őntudatukból igazi őntudat, kettős életükből egyetlen szabad élet legyen. A „Szállnak a darvak” engem abban a hitemben erősít meg: ha elkerülhető a háború, a Szovjetunió népei egyszer még „maguk veszik kezükbe sorsuk intézését”. És akkor lesz majd ünnep a világon.

GÖMÖRI GYÖRGY.

(folytatás a 4 oldalról)

buffet-nél is csak a képcímekig terjed („Filozófikus kövek”, „Metafizikus tájkép”), magában a műben, színekben-formákban nem reálizálódik. Így ha absztrakt szimbólumaiban nem is, a színek és formák világának szépségében Dubuffet művészete valóban közérthető. Sőt, motívumai is könnyen visszavezethetők a természethez; a motívummal való friss kapcsolata, az élményszerűség egyik erénye művészetének. A valóság azonban csak a művészi képzelet forrása, amelynek szálaiból szövi művészetének fantasztikus világát.

Aki a művészettől metafizikai, etikai, emberi problémáinak fölvetését és megválaszolását várja (ami a művészet fontos, de nem szükségszerű feladata), az csalódní fog Dubuffet-ben, bármily szépnek hangzik e művészet teóriája. Az igényesebb „új”-ra éhesek sem gyarapodhatnak, mert Dubuffet semmiben sem új, vagy meglepő. De aki beéri az örömmel, amit a kulturált szép színek, izgalmas festői felületek és a fantáziát megmozgató nemegyszer ironikus formák jelentenek az emberi léleknek, az élvezője lesz ennek az ugyan nem széles skálájú, de izlésről és mértékartásról tanuskodó művészetnek. (n.g.y.)

JOJJETEK

Keresztyén havi lap.

Szellemi fórum.

Kiadja

az Admiraal de Ruyter Fonds

Szerkesztőbizottság:

Kibédi Varga Aron, Tóth Miklós,
Tűski István.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Postbus 7115, Amsterdam-Z. 2., Hollandia.

Minden cikkért szerzője felel.

Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza.

Évi előfizetési díj: Anglia: 4,— sh., Argentína: 20 peso, Ausztrália: 10,— sh., Ausztria: 15,— Sch., Belgium és Luxemburg: 25,— fr., Franciaország: 200.— fr., Hollandia: 2,— gld., Németország: 2,— DM., Svájc: 2,50 fr., Svédország: 3,— Kr.

Félévi előfizetési díj a fenti összegek fele.

Megrendelhető:

ANGLIA:

Benedek Márton, 17, St. Dunstons Rd., London, W. 6.

ARGENTINA:

C. A. Besenyi, Obligado 1155, Adrogué F.C.N.G.R., Prov. Buenos Aires

AUSZTRÁLIA

Domahidy András, 142, Townsend Rd., Subiaco, W. A.

AUSZTRIA:

Bányai Zoltán, Wien, Hauptpostamt, Poste restante

BELGIUM

Galgóczy Károly, 7, rue Standonck, Louvain

FRANCIAORSZÁG:

Vánkay István, Cité Universitaire, Maison du Japon, Paris XIVe és

Société Balaton, 12, Rue de la Grange-Batelère, Paris IXe

HOLLANDIA:

Postbus 7115, Amsterdam-Z. 2. Postai csekk száma: 316430, Admiraal de Ruyter Fonds, Utrecht.

NÉMETORSZÁG:

Ismaningenstr. 68/0, München 27.

SVÁJC:

Rebgasse 38, Basel.

Más országokból szíveskedjenek olvasóink közvetlenül a kiadóhivatalhoz fordulni.